

Η Εκπαιδευτική αξιοποίηση των απόψεων της Υπατίας στην σημερινή εποχή

Της
Ξανθίππης Μπαλλή

Προλεγόμενα

Η Υπατία, η Ελληνίδα μαθηματικός, αστρονόμος και εκπρόσωπος της νεοπλατωνικής φιλοσοφίας, που με την προσωπικότητά της λάμπρυνε το χώρο των ελληνικών γραμμάτων και της ελληνικής ζωής στην πόλη της Αλεξάνδρειας τον 4^ο αιώνα μ.Χ., αποτελεί πρότυπο στο χώρο της παιδείας, της ηθικής, της ρητορικής και βασική εκπρόσωπο του γυναικείου φύλου. Για μένα προσωπικά, η ζωή και το έργο της, υπήρξαν αντικείμενο έρευνας που το αξιοποίησα στη μεταπτυχιακή εργασία μου¹ που εκπόνησα στην Παιδαγωγική Σχολή στο Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας στη Φλώρινα. Μια πόλη που ταλαιπωρήθηκε για πολλά έτη από τον άκρατο θρησκευτικό φανατισμό ενός άλλου επισκόπου του Καντιώτη.

Σήμερα από αυτό εδώ το βήμα θα προσπαθήσουμε να αναδείξουμε, όσο αυτό είναι δυνατό και βασιζόμενοι πάντα στα ιστορικά στοιχεία και τις πηγές, πώς θα μπορούσαμε να αξιοποιήσουμε τις απόψεις της φιλοσόφου Υπατίας για την εκπαίδευση του σημερινού πολίτη. Και αυτό θα το κάνουμε για τρεις κυρίως λόγους. Καταρχήν, η Υπατία υπήρξε μια προσωπικότητα με διανοητικές και ηθικές αρετές, ένα βασικό πρότυπο

---

¹. Βλ. Μπαλλή, Ξ. Σ. 2010.

δηλαδή προς μίμηση. Δεύτερον, γιατί η εποχή που έζησε η φιλόσοφος έχει ένα κοινό με την σημερινή δική μας εποχή. Ήταν μια εποχή έντονων κοινωνικών και πολιτιστικών ανακατατάξεων. Και σε τέτοιες εποχές, οι άνθρωποι αναστοχάζονται και αντιπαρατίθενται αναφορικά με τα μορφωτικά πρότυπα. Τέλος, η φιλόσοφος πρέσβευε ότι η γνώση αυτή καθαυτή, είναι απόρροια μιας αγωγής που έχει στόχο το μορφωτικό ιδεώδες αλλά και την ηθική αξιολογία. Στην βάση των τριών παραπάνω λόγων, οι απόψεις της Υπατίας προβάλλουν ως μια εναλλακτική εκπαιδευτική και παιδαγωγική προοπτική που θα μπορούσε να βοηθήσει και εμάς σήμερα.

Για να μπορέσουμε να αναδείξουμε το πώς και γιατί οι απόψεις της Υπατίας μπορούν να αξιοποιηθούν στην εκπαίδευση του σημερινού πολίτη αρχικά θα προσδιορίσουμε κάποιες βασικές αρχές που αφορούν αυτό που ονομάζουμε γνώση και μόρφωση έτσι ώστε να γίνει πιο κατανοητή παρακάτω η ανάλυση των θέσεων και απόψεων της φιλοσόφου την οποία και τιμούμε σήμερα. Στην συνέχεια, θα συζητήσουμε το κοινωνικό και πολιτιστικό πλαίσιο που έζησε η φιλόσοφος και μοιραία επηρέασε και το έργο της. Ακολουθώντας, μέσα από αναφορές στη ζωή και το έργο της Υπατίας θα διακρίνουμε της απόψεις της για την εκπαίδευση. Τέλος, θα αναστοχαστούμε σχετικά με την παιδαγωγική προοπτική που μας παρέχουν οι απόψεις της φιλοσόφου.

Η γνώση και η μόρφωση

Για να μπορέσουμε να κατανοήσουμε αλλά και να αναστοχαστούμε κριτικά πάνω στις απόψεις της Υπατίας για την εκπαίδευση του σημερινού

πολίτη, πρέπει να έχουμε ένα πλαίσιο αρχών ή αν θέλετε ένα corpus κριτηρίων. Βεβαίως ένα τέτοιο πλαίσιο αρχών είναι αυθαίρετο και περιοριστικό. Παρόλα αυτά εικάζω ότι μπορούμε να έχουμε σύμπτωση απόψεων αναφορικά με τα παρακάτω.

- Η μόρφωση είναι ένα στοιχείο που χαρακτηρίζει ανθρώπους πολιτισμένους με ευρύ πνεύμα και καθαρό ήθος. Σε ένα μορφωμένο και ελεύθερο άτομο δεν ταιριάζουν ο φανατισμός και οι ακρότητες.
- Η μόρφωση συνάδει προς το ήθος. Μια σωστή παιδεία, είτε πρόκειται για την παιδεία του άρχοντα είτε των πολιτών, οδηγεί και στη σωστή ηθική διαπαιδαγώγηση. Βασικά στοιχεία στην εκπαίδευση του ήθους είναι η εγκράτεια, η φρόνηση, η σωφροσύνη, η δικαιοσύνη και γενικότερα όλες εκείνες οι αρχαιοελληνικές αρετές με διαχρονική έως σήμερα αξία.
- Η φιλοσοφία μπορεί να συμβάλλει καθοριστικά στη μόρφωση και ηθική διαπαιδαγώγηση του ατόμου. Πρόκειται για γνωστικό αντικείμενο με ευρύτητα και πληθώρα ιδεών, που αφορούν σχεδόν όλους τους τομείς, πολιτική, ηθική, αισθητική, μεταφυσική, κοσμολογία, λογική κ.ά.
- Η παιδεία και το ήθος αποτελούν συστατικά στοιχεία που πρέπει να φέρει ο πολίτης, ο οποίος επιθυμεί να μετέχει στην κοινωνική και στην πολιτική ζωή της χώρας του.

- Η μόρφωση συμβάλλει στην δημιουργία ταυτότητας είτε αυτή είναι πολιτιστική ταυτότητα είτε διαφυλική ταυτότητα² στη βάση του σεβασμού του άλλου.

Ο κοινωνικό-πολιτισμικός περίγυρος της Υπατίας

Ξεκινώντας από το κοινωνικό και πολιτιστικό πλαίσιο που έζησε η φιλόσοφος οφείλουμε να επισημάνουμε τα εξής. Ο 4^{ος}- 5^{ος} αιώνας μ.Χ. αποτελεί για τους ιστορικούς μια μεταβατική περίοδο, στην οποία, από τη μια ανθεί ο πνευματικός και υλικός πολιτισμός της ύστερης αρχαιότητας, γεγονός που εξηγεί και την έντονη ενασχόληση με τα μαθηματικά και την αστρονομία, και από την άλλη εξαπλώνεται ο Χριστιανισμός. Η Χριστιανική όμως εκκλησία απορρίπτει το περιεχόμενο της αρχαίας γραμματείας και δέχεται μόνο τη γλωσσική και υφολογική μορφή της. Η ειδωλολατρική αντίληψη δηλαδή η αντίληψη του αρχαίου πολιτισμού καταδικάζεται από αυτήν ως ανήθικη³. Με άλλα λόγια έχουμε δύο αντιπαρατιθέμενα πνευματικά ρεύματα με τελείως διαφορετικές προτάσεις φιλοσοφικού και μορφωτικού ιδεώδους. Στο φιλοσοφικό ιδεώδες του αρχαίου πολιτισμού κυριαρχεί το διανοητικό, το νοησιαρχικό και το ηθικοκοινωνικό στοιχείο. Στο χριστιανικό ιδεώδες αντίστοιχα κυριαρχεί η πίστη, η εξ αποκαλύψεως αλήθεια και η χριστιανική ηθική διδασκαλία. Στο μορφωτικό ιδεώδες του αρχαίου πολιτισμού στόχος είναι η καλλιέργεια και η πνευματική

---

². Το ζήτημα της διαφυλικής ταυτότητας είναι κοινό σημείο μελέτης και έρευνας από πληθώρα επιστημόνων που προέρχονται από διάφορα επιστημονικά πεδία. Ειδικότερα για το ζήτημα των διαφυλικών σχέσεων στην εκπαίδευση βλ. Δεληγιάννη & Ζιώγου 1994.

³. Βλ. Beck, H.-G., 2000: 195. Πρβ. Hunger, H. 1994: 19, 20, 22. Ο Hunger αναφέρει ότι «*Η Υπατία, της οποίας τα συγγράμματα δεν έχουν διασωθεί, χαρακτηρίζεται ρητά γεωμετρική*».

ανάπτυξη του ανθρώπου. Στο χριστιανικό μορφωτικό ιδεώδες ο στόχος είναι η σωτηρία της ψυχής του ανθρώπου.

Η αντιπαράθεση όμως αυτή δεν παραμένει μόνο θεωρητική, αλλά μετατρέπεται σε κοινωνική, πολιτιστική και πολιτική. Στην βάση αυτής διαστρωματώνεται και η κοινωνία της Αλεξάνδρειας, της πόλης που έζησε η Υπατία, σε τρία επίπεδα: α. Στον κύκλο της Υπατίας, ο οποίος πιθανότατα είχε αρχίσει να δημιουργείται στα τέλη της δεκαετίας του 380μ.Χ. και είχε ήδη σχηματιστεί στις αρχές της δεκαετίας του 390μ.Χ. Πρόκειται για εκείνη την ομάδα των ανθρώπων που αποδέχονταν την νεοπλατωνική φιλοσοφική θεώρησή της και τις εν γένει απόψεις της για τη ζωή και τον άνθρωπο. β. Στον εκκλησιαστικό κλήρο με κύριο εκπρόσωπο τον επίσκοπο Κύριλλο, ο οποίος εμφανίστηκε ως υπερασπιστής της χριστιανικής πίστης και διδασκαλίας, καθώς και ως θεματοφύλακας μιας θρησκευτικής πολιτικής την οποία κατηύθυνε ο αυτοκράτορας Θεοδόσιος Β΄ και γ. Στα κατώτερα κοινωνικά στρώματα της Αλεξάνδρειας όπου ένα μέρος είχε προσκολληθεί στο χριστιανικό δόγμα και ένα άλλο μέρος χειραγωγούνταν από την πλατωνική και νεοπλατωνική φιλοσοφία⁴.

Στην ουσία στην εποχή αυτή διαμορφώνεται μια εχθρική ατμόσφαιρα από μεριάς της Χριστιανικής εκκλησίας, σε βάρος του αρχαιοελληνικού πολιτισμού, με στόχο την καταστροφή του. Ειδικότερα τη εποχή που ζούσε η Υπατία η αντιπαλότητα ανάμεσα στην αρχαία Ελληνική φιλοσοφία και στον Χριστιανισμό ως επίσημη θρησκεία του κράτους είχε κορυφωθεί. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η εικόνα του προαυλίου της Σεραπείου βιβλιοθήκης, όπου ελάχιστες μόνο μαρμάρινες προτομές και

---

⁴. Βλ. Βαρβαρήγος, Δ. ό. π.,78.

καλοδουλεμένα αγάλματα διασώθηκαν από την καταστροφική μανία των χριστιανών⁵. Με βάση τις πηγές πληροφορούμαστε για την υπεράνθρωπη προσπάθεια της Υπατίας να διασώσει το ιδεολογικό περιεχόμενο του αρχαιοελληνικού πολιτισμού που τότε εξαιτίας της αναδυόμενης θρησκείας, του χριστιανισμού, έτεινε να εκπνεύσει.

Ο πυρήνας της φιλοσοφικής σκέψης της Υπατίας

Ποιος όμως είναι ο πυρήνας της σκέψης της φιλοσόφου και πως αυτός μπορεί να αξιοποιηθεί στην εκπαίδευση; Η Υπατία παρέδιδε τα περιπατητικά μαθήματά της ακολουθούμενη από καλούς και συνετούς μαθητές, διερχόμενη μέσα από δενδρύλλια και αμμουδερούς διαδρόμους. Μέσα σε αυτό το ειδυλλιακό περιβάλλον ανέπτυξε τις απόψεις της για την Ελληνική φιλοσοφία, καλλιεργώντας στους μαθητές της την αγάπη και την επιθυμία για τη γνώση.

Η Υπατία δεν προσεγγίζει την γνώση ως μια διαδικασία αποθησαύρισης πληροφοριών αλλά αντίθετα την συνδέει με την ηθική βελτίωση του ανθρώπου. Παράλληλα δίνει προτεραιότητα στην γνώση έναντι της πίστης. Η φιλόσοφος διευκρινίζει ότι σίγουρα η γνώση είναι προτιμότερη από μια φανατισμένη πίστη, διότι με τη γνώση μπορεί να δώσει ο άνθρωπος απαντήσεις σε καίρια ζητήματα παρά με την τυφλή υποταγή σε μια πίστη.

Η γνώση, για την φιλόσοφο, είναι που δίνει στον άνθρωπο ελευθερία και ευδαιμονία. Η ευδαιμονία είναι σημαντική ηθική αξία για

---

⁵. Βλ..Βαρβαρήγος, Δ. *Υπατία*, 26. Για το ναό του Σεράπιδος στην Αλεξάνδρεια και την οριστική καταστροφή του, βλ. Gibbon, E., 1898: 295-302.

την Υπατία, διότι την αποκτά ο άνθρωπος που έχει φρόνηση και εγκράτεια, εφόδια τα οποία βοηθούν τον άνθρωπο να φτάσει στον ηθικό σκοπό του, που δεν είναι άλλος από την ανώτερη πλατωνική αρετή δηλαδή την ταύτιση με το αγαθό, με το θείο⁶. Οι δυο ανωτέρω αρετές δεν αφορούν μόνο στην αποφυγή της ανθρώπινης υλικής πλεονεξίας, αλλά και του θρησκευτικού φανατισμού. Ο άνθρωπος που έχει φρόνηση καταλαβαίνει ότι είναι άδικο να επικρίνει το άτομο που αποφασίζει μόνο του να επιλέγει, έχοντας ως κριτήριο τις γνώσεις, τις εμπειρίες και την κρίση του. Από τη θέση αυτή η Υπατία υποστηρίζει την προσωπική ελευθερία και ηθική του ανθρώπου την οποία δεν μπορεί να καταλύσει καμιά θρησκεία και κανένα δόγμα, διευκρινίζοντας ότι: «Ο άνθρωπος οφείλει να πραγματοποιεί στη ζωή του τα όνειρα, τις ελπίδες και ιδιαίτερα την πίστη του, ανάλογα με τις νοητικές δυνάμεις και τις ικανότητές του...»⁷. Καθίσταται πρόδηλο από τα παραπάνω ότι η φιλόσοφος προσβλέπει μέσα από την εκπαίδευση στον άνθρωπο και μάλιστα στον ελεύθερο άνθρωπο. Ας προσεγγίσουμε και τις δύο αυτές εκφάνσεις της σκέψης της Υπατίας πιο αναλυτικά.

Ο άνθρωπος είναι η ίδια η ζωή, η οποία βρίσκεται σε μια συνεχή ανανεωτική διαδικασία. Αυτό σημαίνει ότι η ανθρώπινη φύση έχει την ικανότητα να εξελίσσεται μέσα από μια συνεχή εναλλαγή εμπειριών. Η ικανότητα του ανθρώπου να συσσωρεύει θετικές και αρνητικές εμπειρίες τον οδηγεί στη γνώση. Αυτήν ακριβώς την παρελθούσα εμπειρία και

---

⁶. Βλ. Βαρβαρήγος, Δ. *Υπατία*,, 34. Πρβ. Πελεγράνης, Θ. Ν. 1997:92-97. Ο Πελεγράνης επισημαίνει ότι στον Αριστοτέλη η ευδαιμονία είναι συναρτημένη με την έννοια του αγαθού. Η ευδαιμονία αποτελεί το ύψιστο αγαθό για τον άνθρωπο.

⁷. Βλ. Βαρβαρήγος, Δ. *ό.π.*, 32.

γνώση επικαλούνταν η Υπατία, για να εξηγήσει όλα εκείνα τα απλά πράγματα που συντελούν στο «ευ ζην», δηλαδή στην ανθρώπινη ευδαιμονία⁸. Από τη θέση αυτή η διδασκαλία της επικεντρώνεται σε όλες εκείνες τις μεγάλες ανθρωπιστικές αξίες, την αγάπη, την ειλικρίνεια, την τιμιότητα, το δίκαιο και το άδικο, το καλό και το κακό, που διακρίνουν τις ανθρώπινες σχέσεις και πράξεις. Η Υπατία με τη διδασκαλία της φαίνεται να επιχειρεί την ηθική διαπαιδαγώγηση των μαθητών της. Μάλιστα, ακολουθώντας την αριστοτελική και πλατωνική αρετολογία εξαρτά την αρετή από την παιδεία του πολίτη και των νόμων της πόλης που εξασφαλίζουν πάντα την ευδαιμονία των ανθρώπων.

Ο άνθρωπος όμως για την Υπατία, έχει ακόμη ένα λόγο να υποστηρίζει το δικαίωμα για ζωή και ελεύθερη επιλογή αποφάσεων ανάλογα με τις γνώσεις και τα συμφέροντά του. Ο λόγος αυτός αφορά στην σθεναρή θέση της ίδιας ως γυναίκας στην ανδροκρατούμενη κοινωνία. Είναι γεγονός ότι η Υπατία βίωσε τον πατριαρχικό τύπο οικογένειας στην εποχή που ζούσε κατά την οποία οι γυναίκες βρίσκονταν στο περιθώριο της πατριαρχικής κοινωνίας⁹. Το μεγάλο αυτό ζήτημα της ανισότητας των φύλων που έχει τις ρίζες του στην αρχαία εποχή και που δεν έπαψε μετά από τόσους αιώνες να υφίσταται μέχρι και σήμερα σε ορισμένες κοινωνίες.

Εδώ, η ιστορία συναντάται με τη φεμινιστική διαμαρτυρία, η οποία στην εποχή που έζησε και έδρασε η Υπατία, μια προσωπικότητα που με

---

⁸. Βλ. Αριστοτέλης, *Ρητορική προς Αλέξανδρο*, 1491b, 41-1492a,1. Πρβ. Τριαντάρη –Μαρά, Σ. 2005: 152-153.

⁹. Αναφορικά με τη θέση της γυναίκας στην Αρχαία Ελλάδα και κυρίως στην κλασική Αθήνα, βλ. Mossé Cl., 2002: 54-87.

την πολυμάθεια και τις καινοτόμες θέσεις της ήταν αρκετά δύσκολο να βρει ανταπόκριση, αφού τα γεγονότα έδειξαν ότι προκάλεσε το μίσος του έτερου φύλου. Στο πλαίσιο αυτό η Υπατία εκπροσωπεί μια φωνή διαμαρτυρίας και φεμινιστικού στοχασμού, η οποία θυσιάστηκε στο βωμό της ανθρώπινης ελευθερίας και ισότητας.

Τον άνθρωπο, η Υπατία, δεν τον προσεγγίζει θεωρητικά μέσα από ένα αφηρημένο ανθρωπολογικό τύπο αλλά πρακτικά ως ελεύθερο πολίτη¹⁰. Για αυτό και τον αντιλαμβάνεται ως ελεύθερο και δημοκρατικό πολίτη που ζει, σκέφτεται και δρα ελεύθερα με λογική και φρόνηση, μη λησμονώντας την πλατωνική αντίληψη για την τριμερή διαίρεση της ψυχής, στην οποία το λογιστικόν αντιστοιχεί με τη φρόνηση και τη σοφία¹¹. Εμφανώς, η Υπατία έχει ως αφετηρία στη φιλοσοφία της τις πλατωνικές και νεοπλατωνικές απόψεις.

Η ιδιαιτερότητα, μάλιστα, της Υπατίας φαίνεται και μέσα από την επιστημονική γνώση της, «καθώς αναδεικνυόταν η πνευματική διαύγειά της με το να διαβάξει τα αστέρια και να περιγράφει τις κινήσεις τους και με το να κρατάει μαθηματικές σημειώσεις. Η επιστημονική της αναζήτηση πάνω σε άγνωστα φαινόμενα της χάριζε μια αίσθηση ανεξαρτησίας. Μέσα από όλη αυτή την ποθητή διαδικασία ασκούσε τη διάνοιά της με τα ουράνια σώματα και την παρουσία φυσικών φαινομένων, ανιχνεύοντας ανεξερεύνητους κόσμους και επιχειρώντας ένα βαθύ διαλογισμό με το σύμπαν και τη ζωή. Κέντρο δράσης η διάνοιά της εισχώρησε στην ουσία

---

¹⁰. Βλ. Κυρίδης, Α. 1996: 53-54.

¹¹. Βλ. Πλάτων, *Πολιτεία*, 440e, 2-10, 441a, 1-3. Αναφορικά με τη φρόνηση και εγκράτεια, βλ. Αριστοτέλης, *Ηθικά Νικομάχεια*, 1140b20-21.

του ύψιστου αγαθού, φωτίζοντας τα αχνά στοιχεία της με την ενσαρκωμένη γνώση».

Από τη διανοητική ανάτασή της η φιλόσοφος πέρασε γρήγορα στην πραγματική εικόνα της ξακουστής πόλης στην οποία ζούσε και την θεωρούσε λίκνο του πολιτισμού, που δεν ήταν άλλη από την Αλεξάνδρεια, που η ίδια την χαρακτήριζε «ως μια πόλη βυθισμένη στη λάγνα λατρεία της ύλης, που προχωρούσε με μεγάλα βήματα την οδό της παρακμής»¹². Σε αυτή την πόλη η Υπατία μέσα από τη γνωριμία της με τον έπαρχο Ορέστη βίωσε όχι μόνο την αγάπη της για την επιστήμη αλλά και την αγάπη για τον άνθρωπο.

Η παιδαγωγική προοπτική με βάση τις απόψεις της Υπατίας

Η Υπατία, με τη ζωή της καταφέρνει να διδάξει τις αληθινές ηθικές αξίες, που είναι διαχρονικές και πάνω σε αυτές θεμελιώνεται η ανθρώπινη ζωή. Τα λόγια της Υπατίας βρίσκουν εφαρμογή ακόμη και σήμερα, δημιουργώντας έτσι μια γραμμική σχέση ανάμεσα στο χθες και στο σήμερα. Το επίκεντρο αυτής της σχέσης, που έχει συνάμα και διδακτικό περιεχόμενο, εντοπίζεται στην αξία της ανθρώπινης ζωής και στον εσωτερικό πλούτο της ανθρώπινης ψυχής. Όχι μόνο στην εποχή της Υπατίας αλλά και μέχρι σήμερα. Σας διαβάζω ένα απόσπασμα από το μυθιστόρημα «ΥΠΑΤΙΑ» του Δημήτρη Βαρβαρήγου:

«Την πιο φτηνή τιμή την έχει η ανθρώπινη ζωή. Κανείς δε σέβεται, δεν υπολογίζει τον εσωτερικό πλούτο που κρύβει ο άλλος μέσα του. Ανενδοίαστα τον κρίνει και τον κατακρίνει, αν είναι αντίθετος με τα συμφέροντα ή δυσχεραίνει την

---

¹². Βλ.. Ostrogorsky, G. 1978

απόκτηση της προσωπικής του ωφέλειας. Ζούμε σε μια εποχή που άνθρωποι και συνειδήσεις ξεπουλιούνται...».

Η αξιολογία της ανθρώπινης ζωής θα πρέπει να βασίζεται στον αλληλοσεβασμό, στην ανιδιοτέλεια και στη σωφροσύνη. Απεναντίας η έλλειψη των παραπάνω καταδικάζει τον ανθρώπινο βίο και πολύ περισσότερο υποβαθμίζει την ανθρώπινη προσωπικότητα. Στην αποφυγή όλων αυτών η Υπατία προτάσσει το ρητό του Πρωταγόρα «Πάντων χρημάτων μέτρον άνθρωπος»¹³, δείχνοντας ότι ο άνθρωπος είναι το κριτήριο για όλα τα πράγματα και τον κόσμο και «μέσα από αυτόν πρέπει να βρεθεί ο σωστός τρόπος για να φτάνει στη λύση των ζητημάτων. Και η λύση ενός ζητήματος χρειάζεται γνώση, για να φανερωθεί η αλήθεια ... Αλήθειες που σκορπίζουν αρετές και έχουν αποδείξει αιώνες τώρα πως έχουν καταστήσει τον κόσμο τελειότερο».

Σε έναν από τους διαλόγους της με τον Ορέστη, η Υπατία με αφορμή την «αντιχριστιανική» συμπεριφορά του επισκόπου Κύριλλου τονίζει δυο βασικές αρετές της ανθρώπινης φρόνησης που οδηγούν προς την πραγμάτωση του ανθρώπινου αγαθού, την ισότητα και τη φιλαλληλία, τα οποία δίδαξε και ο Χριστός και από τα οποία δυστυχώς παρέκκλιε ο Κύριλλος¹⁴.

Η Υπατία μέσα από το έργο της υπογραμμίζει την ανάγκη η εκπαιδευτική διαδικασία να αναγνωρίσει την ταυτότητα των δύο φύλων και πολύ περισσότερο του γυναικείου φύλου, του οποίου τον κοινωνικό ρόλο επιχείρησε με κίνδυνο της ζωής της να αναδείξει. Αυτός ο κοινωνικός

---

¹³. Βλ. Διογένη Λαέρτιου, 9,8,51. Πρβ. *Πρωταγόρας* II, 1-2. Αναλυτικά για τον ανωτέρω αποφθεγματικό λόγο, βλ. Γραμ. Αλατζόγλου- Θέμελη: 1976.

¹⁴. Βλ. Βαρβαρήγος, Δ. *Υπατία*, 95. Αναφορικά με την πλατωνική διαλεκτική μέθοδο βλ. Σκαλτσάς, Θ. 1993: 125. Επίσης βλ. Χατζηστεφάνου, Κ. 1988: 60-66.

ρόλος στην εποχή μας θα πρέπει να τονιστεί και να αναφανεί μέσα από την αλλαγή και βελτίωση του εκπαιδευτικού συστήματος, που ενδεχομένως υπόσχεται μια αλλαγή και βελτίωση στη συμπεριφορά και στη σχέση των φύλων.

Θα μπορούσαμε τέλος να επισημάνουμε ότι η ερωτική τάση της Υπατίας προς τη γνώση και την έρευνα, διαχρονική και αναγκαία για κάθε εποχή και κυρίως σήμερα που η γνώση και η τεχνολογία αυξάνονται ραγδαία, μας δείχνει δύο ακόμη πνευματικά μονοπάτια που οφείλει να ακολουθεί ο δάσκαλος. Την αγάπη και την αφοσίωση για αυτό που κάνει και την έμπνευση που καλλιεργεί στους μαθητές του.

Αντί επιλόγου

Επιτρέψτε μου, ολοκληρώνοντας να παραθέσω κάποιες περιγραφές από τους λογοτέχνες που έγραψαν για την προσωπικότητα της Υπατίας στους προηγούμενους αιώνες, οι οποίες εμφανίζονται μεν αντικειμενικές, αλλά παρά τις προσπάθειές τους δεν μπορούν να αποφύγουν τις υπερβολές, γιατί η Υπατία πλέον μετά τον μαρτυρικό θάνατό της έγινε θρύλος. Συγκεκριμένα παρουσιάζουν τη φιλόσοφο να μαγεύει με τις γνώσεις της και να σαγηνεύει με τις ιδέες της. Στο πρόσωπό της συνυφαίνονταν η γνώση «που είναι η ομορφιά της περηφάνιας και της αληθινής ελευθερίας» και ο λόγος της που «διατηρούσε πάντα έναν ρεαλισμό και αποκάλυπτε μέσα από τη γλυκύτητα της ελληνικής ομορφιάς και την κίνηση της γυναικείας χάρης της, την πλήρη αλήθεια». Από τη μια εξυμνείται η ρητορική δεινότητά της, την οποία στήριζε στην αληθοφάνεια, που θεωρούσε το πιο κατάλληλο εργαλείο για να πείσει το

ακροατήριό της. Επιπλέον, τονίζεται το φιλοσοφικό ήθος της που αναφαίνεται μέσα από τη διαρκή αναφορά της στον Πλάτωνα και στον Αριστοτέλη, στα μαθηματικά και στην επιστημονική ενασχόλησή της με την αστρονομία, αναγνωρίζοντας και μεταφέροντας το μεγαλείο του ελληνικού πολιτισμού. Από την άλλη παρουσιάζεται η Υπατία να αναφέρεται με θαυμασμό στον θεάνθρωπο και να κάνει θαυμάσιες αναφορές στη ζωή και στο έργο του. «Η αλλαξοπιστία είναι έξω από τα φυσικά μου όρια. Οι κανόνες που διέπονται από το θείο βρίσκονται μακριά της ανθρώπινης απόλαυσης και θλίψης. Δεν είναι εύκολο για τον καθένα να ακολουθήσει το δικό του Γολγοθά. Είναι δύσκολο να ακολουθήσω αντίθετα από αυτά που ασπάσθηκα και υποστήριξα. Μακάρι να είχα την αδυναμία να το πράξω». Προφανώς, η Υπατία βίωνε τον «χριστιανικό τρόπο ζωής»¹⁵ στην καθημερινότητά της προσφέροντας με προθυμία τη βοήθειά της «σε όποιον της ζητούσε κάποια χάρη, όταν φυσικά περνούσε από το χέρι της». Με τις γνώσεις, το χαρακτήρα της και την απλότητά της κέρδιζε το σεβασμό και την αγάπη των ανθρώπων γύρω της στο βαθμό που «θεωρούσαν τιμή να ανταλλάξουν μαζί της μια φράση, έστω ακόμα και ένα μικρό καθημερινό κούνημα του κεφαλιού, σαν απλό χαιρετισμό». Όλοι οι συγγραφείς ανεξαιρέτως παρουσιάζουν την Υπατία να φέρεται με σύνεση και αξιοπρέπεια στο δημόσιο βίο και να διακρίνεται με την αρετή της φρόνησης και αυτό δεν είναι τυχαίο. Η Υπατία εμφανίζεται παντού, ως ένα γυναικείο πρότυπο που με τις γνώσεις της, την άρτια συμπεριφορά της και την ευαισθησία της, που είναι διάχυτη στον

---

¹⁵. Βλ. Βαρβαρήγος, Δ. ό.π., 67. Η Υπατία εμφανώς υιοθετεί τον τρόπο ζωής των Νεοπλατωνικών, που η στάση τους απέναντι στον κόσμο και η προσωπική ζωή τους αντιστοιχεί προς τη χριστιανική άσκηση, προσφορά αγάπης και φυγή από τον κόσμο. Αναλυτικά βλ. Hunger, H. 1987: 53.

περιβάλλοντα κόσμο της εποχής αποτελεί το ιδεώδες, ή όπως θα λέγαμε σύμφωνα με τον Φρειδερίκο Νίτσε, «το διαλεκτό άτομο» ηθικής διαπαιδαγώγησης και μόρφωσης στην οποία κυρίαρχο ρόλο λαμβάνουν τα ανθρωπιστικά ιδανικά¹⁶.

Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι η Υπατία προπορευόταν της εποχής της όχι μόνο στο πεδίο των γνώσεων αλλά ακόμη και στην ηθική αξιολογία που αυτή υπερασπιζόταν. Και τα δύο αυτά αποτελούσαν βασική αιτία για τη μη αποδοχή της από την κοινή γνώμη και το κατεστημένο της εποχής. Η Υπατία γνώριζε τη δύναμη και τα όρια της γνώσης της και ακριβώς αυτή η αυτογνωσία την οδήγησε να κατακτήσει την μετριοπάθεια, την ελευθερία και την καλοσύνη. Στοιχεία στα οποία, σύμφωνα με την αριστοτελική θεώρηση οδηγείται ο άνθρωπος μέσα από την παιδεία. Η παιδεία αναλαμβάνει να κατευθύνει τον άνθρωπο προς την αρετή. Αυτή η παιδεία την οποία η Υπατία αντιλαμβάνεται ως γνώση αποτελεί ένα χάρισμα, μια έμφυτη εσωτερική κλίση που θα μπορούσε να διακρίνει ανεξαρτήτως φύλου έναν άνδρα ή μια γυναίκα. Η δύναμη αυτής της γνώσης είναι που κάνει την Υπατία να ξεχωρίζει αλλά και για τα δεδομένα της εποχής της να προκαλεί. Διότι με την γνώση της γίνεται πιο ισχυρή από την ανδρική σωματική ρώμη¹⁷.

Όπως, λοιπόν, τότε το κοινωνικό και μορφωτικό επίπεδό της την καθιστούσε ένα πρότυπο συμπεριφοράς, κύρους και μόρφωσης έτσι και σήμερα, αποτελεί και το πρότυπο μιας ιδεώδους αγωγής καθώς τα

---

¹⁶. Βλ. Nietzsche, Friedrich, *Μαθήματα για την Παιδεία*. (Μτφρ.-Πρόλογος-Σημειώσεις Ν. Μ. Σκουτερόπουλος. 3^η έκδ. Αθήνα: Στις πηγές Γνώσης, 1998) : 92-123.

¹⁷. Βλ. Βαρβαρήγος, Δ. *Υπατία*, 190. Αναφορικά με τη σημαντικότητα της παιδείας βλ. Σαπουνάς, Α. Δ. 2005. 54 κ. ε.

«πιστεύω» της ήταν η καλλιέργεια, η αυτοπεποίθηση, η ευφυΐα και η παρρησία, δηλαδή όλα αυτά που πλαισιώνουν την ηθική και πνευματική τελειότητα του ανθρώπου. Την πνευματική αυτή και ηθική τελειότητα εξέφρασε ακόμη και μπροστά στο θάνατο με την επιμονή της «Δεν θα προδώσω τις αρχές μου! Δεν θα πάψω να είμαι Ελληνίδα! Δεν θα κλείσω τα μάτια στην αλήθεια της μοναδικής πραγματικότητας, στον Ελληνικό πολιτισμό! Αυτή η πραγματικότητα δεν έχει σύνορα, είναι παγκόσμια και ανήκει σε όλους μας.

Βιβλιογραφία

- Beck, H-G. *Η Βυζαντινή Χιλιετία*. 3^η έκδ. Μτφρ. Δ. Κούρτοβικ. Αθήνα : Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, 2000.
- Hunger, H. *Βυζαντινή λογοτεχνία. Η λόγια κοσμική γραμματεία των Βυζαντινών*. Τ. Β'. Μτφρ. Γ. Χ. Μακρής, Ι. Οικονόμου-Αγοραστού, Τ. Κόλιας, Ε. Παπαγιάννη, Σ. Τρωιάνος, Δ. Γιάννου. Αθήνα : Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, 1994.
- Hunger, H. *Βυζαντινή λογοτεχνία. Η λόγια κοσμική γραμματεία των Βυζαντινών*. Τ. Β'. Μτφρ. Γ. Χ. Μακρής, Ι. Οικονόμου-Αγοραστού, Τ. Κόλιας, Ε. Παπαγιάννη, Σ. Τρωιάνος, Δ. Γιάννου. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, 1994.
- Mossé, Cl. *Η γυναίκα στην Αρχαία Ελλάδα*. Μτφρ. Αθ. Δ. Στεφανής. Αθήνα : Παπαδήμας, 2002.
- Nietzsche, Friedrich, *Μαθήματα για την Παιδεία*. Μτφρ.-Πρόλογος-Σημειώσεις Ν. Μ. Σκουτερόπουλος. 3^η έκδ. Αθήνα: Στις πηγές Γνώσης, 1998.

- Ostrogorsky, G. *Ιστορία του Βυζαντινού κράτους*. Τόμος Α΄ μτφ. Ι. Παναγόπουλος. Αθήνα: Ιστορικές εκδόσεις Στ. Βασιλόπουλος, 1978.
- Αλατζόγλου-Θέμελη, Γραμ. *Πάντων χρημάτων μέτρον άνθρωπος*. Διατρ. Αθήνα : 1976.
- Αριστοτέλης, *Ηθικά Νικομάχεια*, 1140b20-21.
- Αριστοτέλης, *Ρητορική προς Αλέξανδρο*, 1491b, 41-1492a,1.
- Βαρβαρήγος, Δ. *Υπατία*. 3η έκδ. Αθήνα: Άγκυρα 2005
- Δεληγιάννη, Β. και Ζιώγου, Σ. *Εκπαίδευση και Φύλο. Ιστορική διάσταση και Σύγχρονος προβληματισμός*. Επιμ. Έκδ. Β. Δεληγιάννη και Σ. Ζιώγου. Θεσσαλονίκη: Βάνιας, 1994.
- Διογένη Λαέρτιου, 9,8,51.
- Κυρίδης, Α. *Εκπαιδευτική Ανισότητα. Οριοθέτηση και προσπάθειες θεωρητικής προσέγγισής της*. Θεσσαλονίκη- Αθήνα: Κυριακίδης, 1996.
- Μπαλλή, Ξ. Σ. *Η φιλοσοφία μέσα από τη λογοτεχνία: Εκπαιδευτική αξιοποίηση του μυθιστορήματος «Υπατία» του Δημήτρη Βαρβαρήγου*. Θεσσαλονίκη: Σταμούλης Α., 2010.
- Πελεγρίνης, Θ. *Ηθική Φιλοσοφία*. 2^η έκδ. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 1997.
- Πλάτων, *Πολιτεία*, 440e, 2-10, 441a, 1-3.
- Πρωταγόρας II, 1-2
- Σκαλτσάς Θ. *Ο Χρυσός αιώνας της αρετής. Αριστοτελική Ηθική*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 1993.
- Τριαντάρη-Μαρά, Σ. *Ιστορία της Φιλοσοφίας. Τ. Α΄. Από την Αρχαιότητα στον Μεσαίωνα*. Θεσσαλονίκη: Αντ. Σταμούλης, 2005.
- Χατζηστεφάνου, Κ. «Η έννοια της Διαλεκτικής στον Πλάτωνα με ειδικότερη αναφορά στον Φαίδρο». Στο *Η Διαλεκτική*. Ελληνική

Φιλοσοφική Εταιρεία. Επιμέλεια έκδοσης: Κ. Βουδούρης. Αθήνα:
1988.